

УДК 342.4(474.5)»1922»

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.1.6>

ПОДІЛ ВЛАДИ ТА СИСТЕМА «СТРИМУВАНЬ І ПРОТИВАГ» У КОНСТИТУЦІЙНІЙ МОДЕЛІ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ (НА ПРИКЛАДІ КОНСТИТУЦІЇ ЛИТВИ 1922 Р.)

Панасюк О.П.,

*кандидат історичних наук, доцент кафедри права,**Волинський інститут ім. В'ячеслава Липинського,**Міжрегіональна академія управління персоналом*

ORCID: 0000-0002-9871-3441

e-mail: sasha-p@ukr.net

Панасюк О.П. Поділ влади та система «стримувань і противаг» у конституційній моделі парламентської республіки (на прикладі Конституції Литви 1922 р.).

У статті здійснено теоретико-правовий аналіз принципу поділу влади та функціонування системи «стримувань і противаг» у конституційній моделі парламентської республіки, закріпленій Конституцією Литовської Держави 1922 р. Звернуто увагу на історичний контекст ухвалення Основного Закону в умовах внутрішньої та зовнішньої політичної нестабільності, а також на вплив демократичних ідей початку ХХ ст. на формування конституційних положень. Розглянуто вибір парламентської моделі правління з орієнтацією на досвід Французької Третьої Республіки, адаптованої до литовських реалій із наближенням до системи асамблеї за класифікацією Дж. Сарторі. Проаналізовано взаємодію між гілками влади, співвідношення повноважень Сейму, Президента і Кабінету Міністрів, а також механізми їхньої взаємної залежності та контролю. Висвітлено роль парламенту як провідного органу влади та домінування законодавчої гілки над виконавчою і судовою. Акцентовано увагу на практичних аспектах реалізації системи «стримувань і противаг», зокрема залежності виконавчої влади від парламентської більшості, обмеженості повноважень Президента та специфіці судового контролю. Окремо розглянуто статус судової влади, проголошену в Конституції 1922 р. незалежність судової гілки та обмеження її реальних механізмів впливу. Підкреслено значення адміністративної юстиції у здійсненні контролю за законністю актів виконавчої влади та врегулюванні спорів між центральною владою і муніципалітетами.

У результаті зроблено висновок, що Конституція 1922 р. закріпила модель парламентської республіки з істотним домінуванням законодавчої влади та обмеженими можливостями виконавчої і судової гілок. Недоліки у системі «стримувань і противаг» сприяли політичній нестабільності в умовах конфліктів між Сеймом і Президентом у міжвоєнний період. Стаття ґрунтується на аналізі тексту Конституції 1922 р. і сучасних наукових досліджень, сприяючи глибшому розумінню еволюції литовського конституціоналізму в контексті загальноєвропейських тенденцій державотворення початку ХХ ст.

Ключові слова: Конституція Литви 1922 р., поділ влади, стримування і противаги, парламентська республіка, Сейм, Президент, Кабінет Міністрів, судова влада.

Panasiuk O.P. Separation of powers and the system of checks and balances in the constitutional model of a parliamentary republic as exemplified by the 1922 Constitution of Lithuania.

This article presents a theoretical and legal analysis of the principle of the separation of powers and the functioning of the system of «checks and balances» within the constitutional model of a parliamentary republic established by the Constitution of the State of Lithuania of 1922. Attention is drawn to the historical context of the adoption of the Fundamental Law amid internal and external political instability, as well as to the influence of early 20th-century democratic ideas on the formation of constitutional provisions. The choice of a parliamentary system, oriented towards the experience of the French Third Republic and adapted to Lithuanian realities with features of an assembly system according to G. Sartori's classification, is examined.

The study analyzes the interaction between the branches of government, the distribution of powers among the Seimas, the President, and the Council of Ministers, and the mechanisms of their mutual dependence and control. The article highlights the role of the parliament as the leading authority and the dominance of the legislative branch over the executive and judiciary. Special attention is paid to the practical implementation of the system of «checks and balances,» including the dependence of the

executive on the parliamentary majority, the limited powers of the President, and the specific nature of judicial control.

The status of the judiciary proclaimed in the 1922 Constitution and its limited actual influence on other branches of government are also considered. The importance of administrative justice in controlling the legality of executive acts and resolving disputes between central and municipal authorities is emphasized.

The study concludes that the 1922 Constitution established a model of a parliamentary republic with significant legislative dominance and limited capacities of the executive and judiciary. Deficiencies in the «checks and balances» system contributed to political instability during conflicts between the Seimas and the President in the interwar period. The article is based on the analysis of the text of the 1922 Constitution and contemporary scholarly research and contributes to a deeper understanding of the evolution of Lithuanian constitutionalism within the broader context of European state-building trends in the early 20th century.

Key words: Constitution of Lithuania 1922, separation of powers, checks and balances, parliamentary republic, Seimas, President, Council of Ministers, judiciary.

Постановка проблеми. Принцип поділу влади та система «стримувань і противаг» є ключовими конституційними засадами демократичної держави. Вони забезпечують організацію державної влади на основі рівноваги між її гілками, запобігають концентрації повноважень в одних руках і гарантують реалізацію основних прав і свобод людини. У державотворчих процесах початку ХХ ст., що відбувалися під впливом політичних трансформацій у Європі, зокрема після Першої світової війни, закріплення цих принципів у конституційних актах набуло особливої актуальності.

Конституція Литовської Держави 1922 р. стала важливою віхою у розвитку литовської державності, заклавши модель класичної парламентської республіки з домінуванням законодавчої влади та істотно обмеженими можливостями впливу виконавчої і судової гілок. Особливістю конституційної моделі було зближення компетенцій між парламентом і урядом, що наближало її до типу системи асамблеї за класифікацією Дж. Сарторі, із притаманною їй тісною взаємодією законодавчої та виконавчої влади. Разом із тим обрана модель поділу влади та механізмів взаємного контролю виявила низку структурних недоліків, зокрема надмірну залежність Президента і Кабінету Міністрів від парламентської більшості, обмежений характер судового контролю, що ускладнювало ефективне функціонування системи «стримувань і противаг» та створювало передумови для політичної нестабільності. Це зумовлює необхідність комплексного наукового аналізу закріплення та практичної реалізації принципу поділу влади й механізмів взаємодії державних інституцій у конституційній моделі Литви 1922 р. в контексті загальноєвропейських державотворчих тенденцій початку ХХ ст.

Метою дослідження є теоретико-правовий аналіз принципу поділу влади та функціонування системи «стримувань і противаг» у конституційній моделі парламентської республіки, закріпленій Конституцією Литовської Держави 1922 р., з метою виявлення її особливостей, переваг і недоліків, а також оцінки їхнього впливу на політичну стабільність і розвиток литовської державності в міжвоєнний період.

Стан опрацювання проблематики. Питання поділу влади та функціонування системи «стримувань і противаг» у конституційній моделі Литовської Держави 1922 р. досліджені на належному рівні в сучасній науковій літературі. Базовим джерелом є текст Конституції Литовської Республіки від 1 серпня 1922 р., який дозволяє безпосередньо аналізувати закріплені у ньому принципи державного устрою. Особливості концепції поділу влади розглянуто у праці К. Монкявічюса, де акцент зроблено на формуванні інституційної рівноваги в період державного становлення. Порівняльний аспект конституційного розвитку Литви, Латвії та Естонії в міжвоєнний період висвітлено у дослідженні О. Панасюка. Загальні характеристики литовського конституціоналізму систематизовано у монографії В. Вайчайтіса та праці М. Максимайтіса, які є важливими джерелами для розуміння еволюції парламентської моделі. Детальний аналіз демократичних засад Конституції 1922 р. та їхнього впливу на сучасне литовське конституційне право подано у дослідженні Д. Жалімаса. Структурні особливості конституційної моделі 1922 р., механізми взаємодії гілок влади та їх ефективність висвітлено у роботах Е. Ярашюнаса та Е. Куріса. Проблематику тлумачення норм Конституції Верховним трибуналом Литви розкрито у праці А. Литвіненка та Ю. Маховенка, що доповнює загальну картину реалізації конституційних положень на практиці. Таким чином, стан опрацювання проблематики є комплексним і ґрунтується як на аналізі джерельної бази, так і на теоретичних і прикладних дослідженнях у сфері конституційного права.

Виклад основного матеріалу. Підготовку проєкту Конституції Литовської Держави 1922 р. здійснювали в умовах гострої внутрішньої та зовнішньополітичної нестабільності. Внутрішньополітичну ситуацію ускладнювали бойові зіткнення з військовими підрозділами радянської Росії та

Польщі, а також тривалі дискусії в Литовській державній раді щодо основних засад національної державності. Зовнішньополітичний контекст також мав істотний вплив на політичну динаміку: поразка Німеччини у Першій світовій війні, підписання Версальського договору та революційні процеси в Центральній і Східній Європі зумовили зміну політичних орієнтирів у регіоні. Сукупність цих чинників, серед яких, за твердженням К. Монкявічюса, домінували демократичні настрої, вплинула на характер процесів державотворення в Литві та зумовила демократичну спрямованість перших конституційних актів [1].

Поширення демократичних ідей у період формування основ литовської державності спричинило вибір парламентської моделі, що ґрунтувалася на зразках Конституції Французької Третьої Республіки. Ця модель видавалася авторам Конституції 1922 р. найбільш придатною для втілення очікувань литовського суспільства. Вплив французької конституційної традиції простежується також у процесах державного будівництва Естонії, Латвії, Польщі та Чехословаччини, де аналогічно обирали французький зразок як оптимальну модель організації влади [3].

Вибір парламентської форми правління зумовив потребу з'ясувати особливості парламентаризму та їх відображення в системі влади Литовської Держави. Французький парламентаризм, який ліг в основу литовської моделі, за класифікацією Джованні Сарторі належить до системи асамблеї, де відсутнє жорстке розмежування між законодавчою та виконавчою владами [4]. У такій системі парламент виступає провідним органом, здійснюючи контроль над іншими інституціями, тоді як уряд має дуалістичний характер і складається з Президента та Кабінету Міністрів. Президент обирається парламентом і виконує переважно представницькі функції, а уряд може ініціювати розпуск парламенту через главу держави або безпосередньо. Водночас уряд несе відповідальність перед парламентом, що забезпечує тісний зв'язок між гілками влади.

Важливим кроком у легітимації незалежної литовської державності стало ухвалення Конституції Литовської Держави 1 серпня 1922 р. Установчим Сеймом, що закріпила основи функціонування державної влади [2]. Цей документ підсумував попередні інституційні процеси, започатковані тимчасовими конституціями, і закріпив правові засади для подальшого розвитку Литовської Республіки. Розробники Конституції активно використовували досвід Бельгії, Швейцарії та Франції, прагнучи адаптувати успішні моделі парламентаризму [5].

Принцип поділу влади у тексті Конституції 1922 р. прямо не закріплювався [4]. Водночас його зміст опосередковано відображено у статті 2, де визначено, що державна влада здійснюється Сеймом, Урядом і Судом [2]. Положення, що визначають структуру та функції вищих органів влади, засвідчують нормативне закріплення поділу влади як фундаментальної конституційної засади.

Організація державної влади в Литві 1922 р. базувалася на парламентській системі, в якій провідну роль відігравав Сейм [1]. Конституція надала парламенту широкі повноваження, зокрема ухвалення законів (ст. 27), внесення змін до Конституції (ст. 102, 103), обрання й усунення Президента (ст. 44), контроль за діяльністю Кабінету Міністрів через механізм запитів та вотуму недовіри (ст. 28, 59) [2]. Сейм також затверджував державний бюджет, контролював його виконання (ст. 29), ратифікував міжнародні угоди (ст. 30), ухвалював рішення щодо війни і миру (ст. 31), запроваджував надзвичайний стан (ст. 32) [2]. Водночас, реальний вплив парламенту в системі державного управління значною мірою залежав від співвідношення його повноважень із можливостями виконавчої влади.

Конституція 1922 р. врегулювала діяльність виконавчої влади в окремому четвертому розділі. Відповідно до статті 40, виконавча влада мала дуалістичний характер і включала Президента та Кабінет Міністрів [2]. Формально Президент отримував значні повноваження, проте їхня ефективність визначалася наявністю підтримки в Сеймі.

Президент, відповідно до статті 44, виконував функції глави держави та представляв Литву в міжнародних відносинах. Йому надавалося право відкладати набрання чинності законами на 21 день (ст. 50), розпускати парламент (ст. 52), призначати вищих посадових осіб, зокрема Генерального аудитора та Головнокомандувача збройних сил (ст. 48, 49). Президент головував на засіданнях Кабінету Міністрів (ст. 54) та відігравав провідну роль у формуванні уряду (ст. 47) [2].

Ефективне виконання президентських повноважень залежало від підтримки парламентської більшості та обов'язкової контрасигнації його актів Прем'єр-міністром або відповідним міністром. Оскільки Президента обирав Сейм (ст. 25, 41), правляча коаліція прагнула забезпечити обрання кандидата, здатного підтримувати стабільність уряду [1]. Унаслідок цього між главою держави та парламентською більшістю встановлювався тісний зв'язок, що суттєво впливав на діяльність Кабінету Міністрів (ст. 47, 57, 59) [2].

Політичні події підтверджують зазначені положення. Після виборів до Першого Сейму 1922 р. Християнсько-демократичний блок, який здобув 38 із 78 мандатів, забезпечив обрання Александаса Стульгінскіса Президентом Литви. Згодом, у зв'язку з висловленням недовіри Кабінету Мі-

ністрів Ернеста Гальванаускаса, він розпустив Сейм. На виборах до II Сейму 1923 р. та сама політична сила, отримавши 40 мандатів, вдруге обрала А. Стульгінскіса Президентом, що сприяло політичній стабільності до 1926 р. [10].

Конституція також передбачала механізми взаємного контролю між гілками влади. Зокрема, Сейм міг відправити Президента у відставку більшістю у дві третини голосів (ст. 44), тоді як Президент мав право розпустити парламент у разі виникнення конфлікту з правлячою більшістю (ст. 52). Право Президента на суспензивне вето могло бути подолане абсолютною більшістю голосів Сейму (ст. 50) [2].

Таким чином, Конституція Литовської Держави 1922 р. закріпила модель поділу влади, в якій провідна роль належала парламенту, а виконавча влада діяла у тісній взаємодії із законодавчою. Президент, незважаючи на широкі повноваження, фактично залежав від парламентської більшості та Кабінету Міністрів. Втрата політичної підтримки перетворювала його на радше символічного представника влади, що міг здійснювати вплив переважно через моральний авторитет, а не конституційні механізми [1].

Формування Кабінету Міністрів, його функції та відповідальність перед Сеймом

Другим компонентом виконавчої влади Литовської Держави 1922 р. виступав Кабінет Міністрів, формування та діяльність якого регулювалися положеннями статей 47 і 56-61 Конституції [2]. Президент, реалізуючи свої конституційні повноваження, ініціював процес створення уряду шляхом консультацій із правлячою більшістю Сейму та висунування кандидатури Прем'єр-міністра, який отримував мандат на формування складу Кабінету Міністрів (ст. 57). Формування уряду відбувалося завдяки спільним діям Президента та Прем'єр-міністра, які здійснювали підбір міністрів і затверджували остаточний склад Кабінету (ст. 57) [2].

Функціональне призначення Кабінету Міністрів визначалося у загальних рисах статтею 61 Конституції. Відповідно до її змісту, уряд мав забезпечувати виконання законів, ухвалених Сеймом, здійснювати керівництво внутрішньою та зовнішньою політикою, підтримувати громадський порядок і гарантувати територіальну цілісність держави (ст. 61). Слід зауважити, що Кабінет Міністрів володів ширшими повноваженнями, аніж Президент, однак конкретний обсяг цих повноважень у тексті Конституції детально не розкривався [1]. На відміну від Президента, який переважно виконував представницькі функції, уряд здійснював безпосереднє управління державними справами.

Кабінет Міністрів виконував частину своїх повноважень у взаємодії з Президентом, надаючи йому пропозиції з питань державного управління (ст. 32, 53) та контрасигнуючи його акти (ст. 55). Важливим напрямом діяльності уряду виступала законодавча ініціатива. Відповідно до статті 60 Конституції, Кабінет Міністрів мав право ініціювати розгляд законопроектів у Сеймі, що дозволяло активно впливати на формування внутрішньої та зовнішньої політики держави [10]. Уряд таким чином не обмежувався функцією виконання рішень парламенту, а виступав учасником формування політичного курсу держави.

Враховуючи значний обсяг повноважень уряду, Конституція передбачила механізми його підзвітності Сейму та Президентові для запобігання концентрації влади. Одним із ключових засобів забезпечення контролю стала відповідальність Кабінету Міністрів перед парламентом.

Стаття 59 Конституції передбачала відповідальність Кабінету Міністрів перед Сеймом за загальну політику уряду, а кожного міністра — за діяльність у межах своєї компетенції (ст. 59). Незважаючи на те, що питання відповідальності уряду не були докладно врегульовані, Конституція надавала депутатам право надсилати запити та здійснювати інтерпеляції (ст. 28), а також висловлювати вотум недовіри Кабінету Міністрів (ст. 59). У разі прийняття вотуму недовіри уряд мав подати у відставку, яка формально приймалася Президентом (ст. 47) [2].

Конституційне положення щодо обов'язку Президента приймати відставку Кабінету Міністрів створювало формальну перешкоду для втручання парламентської більшості у функціонування уряду. Проте на практиці ухвалення вотуму недовіри означало втрату політичної підтримки, що унеможливлювало подальшу діяльність уряду без парламентської легітиматії. Конституція не містила дієвих механізмів, які б дозволяли Кабінету Міністрів протистояти парламентському тиску [7].

Теоретично Президент мав змогу використати своє право розпустити Сейм (ст. 52) як засіб захисту уряду від відставки [1]. Реалізація цього права залежала від кількох чинників. Перш за все, Президент повинен був зайняти позицію, сприятливу для уряду, що не завжди відповідало політичній доцільності. Крім того, бажання зберегти підтримку парламенту і бути переобраним обмежувало готовність Президента застосовувати такі радикальні кроки, як розпуск парламенту, що міг спричинити політичну нестабільність.

Таким чином, Конституція 1922 р. закріпила парламентську модель урядування, в межах якої Кабінет Міністрів відіграв провідну роль у державному управлінні, здійснював законодавчу ініціативу та реалізовував внутрішню і зовнішню політику держави. Уряд діяв під контролем Сейму,

який мав право висловити йому недовіру, що зазвичай означало припинення повноважень Кабінету Міністрів. Президент, хоча й мав певні інструменти впливу на уряд, перебував у тісній взаємодії з парламентською більшістю, що істотно обмежувало його можливості самостійно приймати рішення у процесі здійснення державної влади.

Судова влада Литовської Держави у 1922 р. була врегульована положеннями п'ятого розділу Конституції. Розробники Конституції, орієнтуючись на принципи класичної парламентської республіки, заклали концепцію незалежної судової влади, яка мала бути відокремленою від законодавчої та виконавчої. Цей принцип закріплювався у статтях 64 і 65 Конституції, відповідно до яких судові органи здійснювали правосуддя виключно на основі закону, а їхні рішення ухвалювалися іменем Республіки та не могли бути змінені іншими органами влади, за винятком суду [2]. Таким чином, Конституція формально закріпила незалежність судової влади та її рівноправний статус у системі державного управління.

Конституція Литовської Держави 1922 р. водночас не містила детального опису структури судової системи та її функціонального призначення [9]. Законодавче врегулювання цих питань було передбачено окремим спеціальним законом, який мав бути ухвалений згодом і не включався безпосередньо до тексту Конституції (ст. 66). Єдиним судовим органом, прямо згаданим у Конституції, виступав Верховний Суд Литви (ст. 67), якому надавалося право розглядати справи щодо вищих посадових осіб держави, серед яких Президент, Прем'єр-міністр та міністри (ст. 63) [2].

Окрім Верховного Суду, Конституція визначала компетенцію адміністративної юстиції. Зокрема, стаття 68 надавала адміністративному суду повноваження вирішувати питання законності адміністративних розпоряджень, здійснюючи перевірку їхньої відповідності Конституції та законам, ухваленим Сеймом [10]. Це положення забезпечувало важливий механізм судового контролю за діями виконавчої влади, який був характерним для європейських правових систем того періоду.

Додатково Конституція 1922 р. визначала важливу функцію адміністративного суду – вирішення спорів між центральною владою та органами місцевого самоврядування. Стаття 72 надавала адміністративному суду юрисдикцію щодо розгляду таких конфліктів, що підтримувало баланс між загальнодержавними та регіональними інтересами в межах унітарної держави.

Таким чином, Конституція Литовської Держави 1922 р. заклала фундаментальні засади незалежності судової влади, визначила її рівноправний статус щодо законодавчої та виконавчої гілок і надала судам повноваження здійснювати контроль за законністю актів державних інституцій. Однак деталізація структури та компетенції судової системи залишалася поза межами конституційного тексту та підлягала подальшому законодавчому врегулюванню.

Важливим компонентом принципу поділу влади є взаємодія між державними інститутами, що реалізується через систему «стримувань і противаг». Потреба у такій взаємодії випливає з того, що жоден орган влади не може діяти автономно без урахування інших інституцій [1]. Механізми взаємодії передбачають як координацію дій, так і зрівноваження впливу, що унеможливорює концентрацію повноважень у межах одного органу та гарантує взаємний контроль.

Функціонування системи «стримувань і противаг» передбачає, що кожен державний орган поряд з виконанням власних повноважень має засоби контролю за іншими гілками влади. Це сприяє дотриманню меж компетенції та запобігає узурпації влади.

У парламентській системі, зокрема у моделі, закріпленій Конституцією Литовської Держави 1922 р., взаємодія між органами влади мала певні особливості. Основною ознакою була відсутність чіткого розмежування повноважень між законодавчою та виконавчою гілками, що створювало умови для їх тісної співпраці [7]. Водночас Конституція визначала окремі механізми розподілу повноважень і взаємного контролю. Серед основних можна виділити право парламенту висловлювати недовіру уряду та повноваження Президента розпускати Сейм і ініціювати нові парламентські вибори.

Зближення компетенцій різних гілок влади, закладене в Конституції 1922 р., забезпечувало ефективну координацію між державними інституціями. Значущу роль у цьому процесі виконував Президент, який обирався Сеймом і мав широкі повноваження у формуванні Кабінету Міністрів. Зокрема, Президент вносив кандидатуру Прем'єр-міністра (ст. 47), доручав йому формувати уряд (ст. 47) і затверджував склад Кабінету Міністрів (ст. 47, 57) [2]. Така процедура чітко відображала взаємозалежність між Президентом, Сеймом і Прем'єр-міністром у процесі формування виконавчої влади.

Серед важливих механізмів взаємодії можна відзначити також положення статті 30 Конституції, відповідно до якого міжнародні угоди, укладені урядом, підлягали ратифікації Сеймом. До них належали мирні договори, угоди про зміну території, торговельні угоди з іноземними державами та інші документи, що впливали на чинне законодавство [1]. Окрім цього, Конституція передбачала регулювання співпраці між інституціями в ключових сферах, таких як запровадження надзви-

чайного стану, набуття чинності законами, призначення Головнокомандувача Збройними силами (ст. 32, 48, 50, 53, 55).

Одним із найважливіших механізмів взаємодії залишалося право Сейму висловлювати недовіру уряду (ст. 59) та право Президента розпустити парламент (ст. 52). Співіснування цих повноважень забезпечувало рівновагу між законодавчою та виконавчою владою. Сейм мав можливість контролювати уряд через запити, інтерпеляції та призначення ревізій (ст. 28, 59), а також ухвалювати рішення про висловлення вотуму недовіри Кабінету Міністрів, що зумовлювало його відставку (ст. 59). У разі загострення політичної ситуації Президент міг скористатися своїм правом розпуску парламенту (ст. 52) [2].

Практична реалізація цих механізмів знайшла відображення у діях Президента А. Стульгінскіса, який, скориставшись правом розпуску Першого Сейму, зробив це після відмови парламенту висловити довіру Кабінету Міністрів Е. Галванаускаса. Хоча такі кроки залишалися винятковими, їх наявність у Конституції забезпечувала баланс між гілками влади та перешкоджала односторонньому посиленню Сейму [10].

Додаткові механізми взаємного контролю були закладені також у межах виконавчої влади. Президент мав право брати участь у засіданнях Кабінету Міністрів, головувати на них та вимагати від уряду письмові звіти про виконання обов'язків (ст. 54). Водночас Кабінет Міністрів мав вплив на Президента, оскільки його акти набували юридичної сили лише після підписання Прем'єр-міністром або відповідним міністром (ст. 55) [2].

Роль судової влади у системі «стримувань і противаг» була менш вираженою. Конституція 1922 р. передбачала обмежену участь судової гілки у здійсненні контролю за іншими інституціями. Проте статті 68 і 72 надавали адміністративному суду право перевіряти законність актів виконавчої влади та розглядати спори між центральною владою та муніципалітетами [7]. Крім того, Верховний Суд Литви мав право розглядати кримінальні справи проти Президента, Прем'єр-міністра та міністрів за поданням Сейму (ст. 63) [2].

Таким чином, система «стримувань і противаг», закріплена в Конституції Литовської Держави 1922 р., забезпечувала взаємний контроль між державними інституціями та баланс політичних сил. Основними її елементами були парламентський контроль за діяльністю уряду, право Президента розпустити Сейм, взаємний контроль між Президентом і Кабінетом Міністрів та обмежений судовий контроль за виконавчою владою.

Висновки. Конституція Литовської Держави 1922 р. заклала модель класичної парламентської республіки, що спиралася на принцип поділу влади та систему «стримувань і противаг». Законодавча влада в особі Сейму мала домінуючу роль, тоді як виконавча і судова гілки були істотно обмежені у своїх можливостях впливати на політичний процес. Президент, попри конституційно визначені широкі повноваження, перебував у залежності від парламентської більшості, що істотно обмежувало його реальну політичну автономію.

Кабінет Міністрів виконував функції головного органу виконавчої влади, реалізуючи внутрішню та зовнішню політику держави і користуючись правом законодавчої ініціативи. Проте його діяльність жорстко контролювалася парламентом через механізм вотуму недовіри. Судова влада, хоча й проголошувалася незалежною, мала обмежену можливість впливу на діяльність інших гілок влади і фактично виконувала функцію адміністративного контролю.

Особливістю конституційної моделі Литви 1922 р. було зближення компетенцій законодавчої та виконавчої влади, що наближало її до системи асамблеї у класифікації Дж. Сарторі. Порівняно з конституційними системами Чехословаччини та Естонії того періоду, литовська модель вирізнялася більшою залежністю виконавчої влади від парламенту та менш розвиненою системою судового контролю.

Загалом, Конституція 1922 р. забезпечила функціонування демократичної парламентської республіки, однак недостатня збалансованість гілок влади, слабкість механізмів судового контролю і відсутність ефективних запобіжників від парламентського домінування створювали передумови для політичної нестабільності в умовах конфліктів між Сеймом і Президентом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Monkevičius K. Valdžių padalijimo principas 1922 m. Lietuvos valstybės Konstitucijoje [Elektroninis išteklius] / Kazimieras Monkevičius. Parlamentinės studijos. 2005. Nr. 5. P. 127–148. Prieiga per internetą: http://www.parlamentostudijos.lt/Nr5/5_teise_monkevicius.htm.
2. Конституція Литовської Республіки від 1.08.1922 р. ЦДАЛ. Ф. 383. Оп.7. Сп. 39. Арк. 150–157. URL: <https://eais.archyvai.lt/repo-ext/view/1247294>.
3. Панасюк О.П. Конституційний розвиток Литви, Латвії та Естонії (1918–1940): порівняльний аналіз державного устрою та політичних трансформацій. *Актуальні проблеми держави*

- ви і права: зб. наук. пр. 2024. Вип. 105. С. 195–203. DOI: <https://doi.org/10.32782/apdp.v105.2025.22>.
4. Vaičaitis V.A. Introduction to Lithuanian Constitutional Law. Vilnius: Vilnius University Press, 2007. 248 p. URL: <https://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2016/12/V.-A.-Vai%C4%8Daitis.-Introduction-to-Lithuanian-Constitutional-Law.pdf> (дата звернення: 06.04.2025).
 5. Maksimaitis, M. Pirmoji Lietuvos Valstybės Konstitucija. Teisės apžvalga. Vilnius, 1992, Nr. 1, p. 3.
 6. Žalimas D. Foundations of a Democratic State in the 1922 Constitution of the State of Lithuania From the Current Constitution. *Parliamentary Studies*. 2017. No. 23. P. 63–89. DOI: 10.51740/ps.vi23.77. URL: <https://journals.lnb.lt/parliamentary-studies/article/view/77>.
 7. Jarašiūnas E. The Constitutional Model of the Lithuanian State Structure. *Societal Studies*. 2009. Vol. 3, No. 3. P. 7–24. URL: <https://ojs.mruni.eu/ojs/societal-studies/article/view/1399/1340>.
 8. Lytvynenko A.A., Machovenko J.G. The Interpretation of the Norms of the 1922 Constitution of Lithuania by the Supreme Tribunal. *Bratislava Law Review*. 2024. Vol. 8, No. 2. P. 177–198. DOI: 10.46282/blr.2024.8.2.849. URL: <https://blr.flaw.uniba.sk/index.php/BLR/article/view/849>.
 9. Kūris E. Doctrinal Experimenting with the Constitution in Lithuania: On the Structure of the Constitution, the Non-Amendability of Constitutional Provisions, and the Legal Force of 'Pre-Constitutional' Acts. *Review of Central and East European Law*. 2023. Vol. 48, No. 2. P. 95–133. DOI: 10.1163/15730352-bja10078. URL: https://brill.com/view/journals/rela/48/2/article-p95_002.xml.
 10. Eidintas A., Žalys V., Senn A. E. *Lithuania in European Politics: The Years of the First Republic, 1918–1940* / ed. by A. Eidintas, V. Žalys, E. Tuskenis. Repr., rev. ed. New York: Palgrave Macmillan, 1999. 272 p.